

Közel szabadon*

Esélyek vagy hiú remények Trianon meghaladására

Mozgástér – A magyar kisebbségi közösségek rendszerváltást követő mozgásterére vonatkozóan Borbély Zsolt Attilának van egy találó kifejezése. Miután elismeréssel nyugtázza, hogy Romániában az egyéni és közösségi mozgástér feltételei a rendszerváltozással megváltoztak – kiszélesedtek, bővültek, javultak –, hozzáteszi, hogy ez az elmozdulás közel sem jelentett **tényleges cselekvési szabadságot** a magyar kisebbségi közösség részére. Elmozdulásról legfeljebb abban az értelemben beszélhetünk, hogy a magyarok „közel szabadon”¹ érezhették magukat a korábbi etnokratikus nyomás után. A rendkívül kemény etnokratikus nyomás csökkenése már önmagában véve is a szabadság látszatát keltette, a tényleges szabadságtól azonban (mondjuk az önkormányzatiság lehetőségétől) továbbra is áthidalhatatlan szakadék választotta el a határon túli magyar közösségeket.

Gondoljuk csak el, folytatja okfejtését, hogy mi lett volna, ha 1990-ben az erdélyi magyarság politikai vezetőinek egy része nyíltan kiáll a határmódosítás mellett. Mérget vehetünk rá, írja, hogy erre a román hatalom perrel és börtönnel válaszolt volna. Ez a meglátás érvényes más magyar nemzetrészekre is. Az egykoron Magyarországtól elcsatolt területeken mindenütt kíméletlenül börtönbe vetették volna azokat, akik hangot adtak volna efféle vágyálmoknak. A szabadság látszatának romantikus idealizálása ellenére nem akadt kisebbségi politikus, aki ennyire elrugaskodott volna a valóságtól. De ha akadt volna, akkor sem lehetett volna mesterséges indulatgerjesztéssel rávenni a meglehetősen alélt állapotban lévő magyar

kisebbségeket ilyen politikai törekvésekre. A kisebbségi magyar pártok szerveződése idején ugyanis a nagy többség hallgatag maradt, bizonytalanul várakozó állásponton volt, és a dermedt, szorongó állapotából csak fokozatosan lehetett társadalmi szerepvállalásra mobilizálni. A magyar közösségek tagjainak többségében már a magyar pártok gondolata is félelmet váltott ki. Az általános fenyegetettségérzés ellenére a politikai színrelépéssel nem lehetett sokáig várni. Józan valóságérzéssel, tehát politikai hisztériakeltés, könnyelmű nagyzolás, titkos bosszúvágy vagy fölénytudat nélkül a magyar kisebbségi közösségeket a társadalmi önszerveződés irányába kellett valahogy elmozdítani.

Hosszabb-rövidebb körömrágás után megszülettek az első autonómiatervezetek, amelyek a magyar kisebbségek részéről a többségi néppel való konfliktuskezelés és konszenzuskérés, a társadalmi alkudozás és az érdekérvényesítés ideális megoldásának ígérkeztek. Sajnos a többségi társadalom (mondjuk azt, hogy demokratikus hagyományok híján és nem zsigeri gyűlöletből) elutasította a békejobbot, s ezzel az utódállamokban gyakorlatilag kudarcba fulladt a demokrácia nagy próbatétele. Hangsúlyozom, hogy ezek a tervezetek mentesek voltak az illúzióktól és a messianisztikus ígéretektől. Intézményesen, konstruktív keretek között kívánták rendezni a kisebbségek helyzetét. Sajnos a többségi társadalom (illetve az azt megtestesítő hatalom) elutasító magatartása miatt önáltatás maradt minden jó szándékú kezdeményezés részünkről.

A remények szertefoszlásával – a súlyos történelmi helyzetből való kilábalás lehetősége nélkül

* Részlet a szerző *Térdre, magyar?! A nemzeti önrendelkezéstől a nemzeti önfeladásig* című készülő könyvéből.

¹ Borbély Zsolt Attila: Az RMDSZ 25 éve: a magyar nemzeti önkormányzattól a román versenypártig. In: *Magyar Kisebbség, Nemzetpolitikai Szemle. Új sorozat.* XX. évfolyam, 2015. 1–2. (75–76.) szám, Kolozsvár, 65. o.

– a határon túli magyarok körében megerősödött a „mártír nemzet” érzése. Okkal és joggal éreztek veszve mindent, hiszen (és ezt fontos tisztán látnunk) önmagában már a kisebbségi autonómiákra vonatkozó javaslat is afféle „kiegyezés” lett volna részükről, amit a nemzeti önfeladás irányába tett lépésként is értelmezhetünk. Nevezhetjük ezt józan **belátásnak, reálpolitikának, észszerű önkorlátozásnak, bárminek, ettől függetlenül ez a nemzeti szuverenitás hiányában tett első (kényszerű) lépés a nemzeti önfeladás irányába.** Különösen, ha szem előtt tartjuk, hogy a nagy politikai körültekintéssel „kizizadt” autonómiakonceptió sem talált kedvező fogadtatásra a többségi társadalmak részéről, amelyek hozzászórtak, hogy különféle politikai-ideológiai konstrukciókkal évtizedeken át sikeresen elfedték a valóságot, s hovatovább „természetes állapotnak” tekintették a magyar közösségek jogfosztottságát.

Visszatérve Borbély Zsolt Attila okfejtésére, helytállóan állapítja meg, hogy a „rendszer-váltással” valamelyest javult az egyéni és közösségi mozgástér a magyarság számára, a szó valódi értelmében azonban szabadságról, önrendelkezésről, de még a fenyegetettségérzet megszűnéséről sem beszélhetünk. **A határon túli magyar közösségekre változatlanul továbbra is olyan etnokrata nyomás nehezedik, hogy jószerevel még az önrendelkezési (önkormányzati) törekvések látszatára sincs lehetőségük.**

Komprádor elit – Ezen az áldatlan helyzeten az elmúlt negyedszázadban a rendszerváltással végbement „elitcsere” sem változtatott semmit. Azok a „minták”, amelyekkel az új elit „rendezni” kívánta a helyzetet, a kisebbségek számára nem kínáltak jövőt. A demokratikus illuzionizmus áldozatai. A széthullott rendszer romjain látszólag új politikai erők tűntek fel a maguk megváltást ígérő teóriáival és eljárásaival. A rendszerváltó elit valójában se új eszmével nem rendelkezett, se felkészülve nem volt a demokrácia gyakorlati érvényesítésére. A régi/új politikai vezetők a múlttal voltak viselősek, alkalmatlannak bizonyultak nemcsak a jövő építésére, de arra is, hogy döntéseik következményeivel szembenézzenek. A

demokratikusnak nevezett választásokkal erőszakos és manipulatív politikai erők kerültek felszínre, amelyekkel szemben a társadalom gyakorlatilag védtelenné vált. A politikai, közéleti hivatás árucikké degradálódott. Elég egy pillantást vetni a környező valóságra, hogy felfedezzük, a formálódó új világban a gyengék, elesettek, kisebbségek semmiféle irgalomra nem számíthatnak. Az eluralkodó kapitalista szemlélet egyenesen feltételezi a föllázadásukat. Névlegesen ma csak a piac számít, valójában annak leple alatt folyik a harácsolás. Az új politikai értékrendből (ha volt) eltűnt az erkölcs, a tisztesség, az együttérzés, a méltányosság, a társadalom iránti felelősségtudat. A józan szkepszis és a bennünket körülvevő valóság látványa azt mondatja velünk, hogy a kisebbségi magyar közösségek sem elég anyagi, sem elég mozgósítható személyes erőforrással nem rendelkeznek ahhoz, hogy talpon maradjanak.

Beszéljünk most csak az utóbbiakról. Ebből a szempontból figyelemre méltó az, amit Borbély Zsolt Attila a komprádor értelmiségről mond. Közismert, írja, hogy **a szocialista rendszerben kialakult (szocializálódott) komprádor elitek a térség államaiban kisebb-nagyobb mértékben átálltak a Szovjetunió szolgálatából a globalista háttérhatalom szolgálatába.**² A sajtóban, médiában ma is azok a hangadók, akik – akárcsak a kommunista években – azonnal tüzelnek mindenre és mindenkire, aki (és ami) a nemzeti önrendelkezési törekvésre emlékezteti őket. Ez a jelenség, sajnos, a magyar kisebbségek körében is megfigyelhető. **Anélkül, hogy a bünbakképzés gyanújába esnének, tisztán kell látnunk, hogy a kisebbségi magyar közösségeknek 26 év után sem sikerült teljes egészében megszabadulniuk saját komprádor értelmiségüktől. A „demokratikusnak” nevezett változások is inkább az ellenlábásoknak kedveztek, mint a nemzetben gondolkodó kevés értelmiséginek.** Nem véletlen, hogy – a látszat ellenére – a szellemi élet nem a magyar érdekek, a közösségi célok, értékek mentén fogalmazódik meg, hanem a globalista elit elvárásaihoz igazodik. Ez súlyos – olykor drámai – feszültségekhez vezet. Ilyen viszonyok kö-

² I. m., uo.

zött nagy erők működnek mind társadalmi, mind lokális méretekben avégett, hogy újra és újra hatástalanítsák a nemzeti identitás megtartására irányuló erőfeszítéseket. Noha közhelyszámba megy a nemzeti identitás támogatására irányuló törekvések támogatása, ebben a vonatkozásban maga az élet meglehetősen tagolt és zaklatott képet mutat. Noha a kisebbségi magyar közösségek jövője szempontjából a nemzeti identitás erősítésére hatványozottan szükség lenne, annak a személynek a sorsa, aki ezt a feladatot komolyan magára veszi, csalódások sorához vezet, amely az eredményesség szempontjából felér a legsúlyosabb „vezekléssel”.

Érthető, hogy az utódállamok, amelyek Trianonban jelentős javakat, területet, népességet zsákmányoltak a magyarokat (mint országot és népet) büntető békediktátumnak köszönhetően, következetesen kerékkötői voltak egy autentikus kisebbségi magyar értelmiségi réteg létrejöttének. Ezen túlmenően elsőrendű politikai feladatuknak tartották egy olyan értelmiségi réteg kinevelését, amely fittyet hányt a kisebbségbe került magyarság gondjaira és vergődésére. Ez az értelmiségi réteg nemcsak hogy nem volt soha egy érzelmi, közérzületi hullámhosszon saját nemzeti közösségével, hanem kulcsszerepet kellett vállalnia a kisebbségeket alárendelt helyzetbe tartó önminősítési-önmeghatározási identitáskeret kiépítésében. Ennek folyamányaként a kisebbségi magyar közösségek tele vannak tehetséges, ámde a tudás értékét lerontó, megingott, széthullóban lévő identitásokkal. Abból az erősen foghíjas, vékony, identitásában bizonytalan, a közösségért felelősséget nem vállaló értelmiségből, amelyet a magyar közösség vérrel és verítékkal kiizzadt, nehezen állt össze egy autentikus élcsapat, amely alkalmassá vált volna a kisebbségi magyar közösségek vezetésére.

A hatalom szolgálatában – A II. világháború után színre lépő vajdasági magyar értelmiségiek nagy része első generációs értelmiségi volt, aki **a rendszer kádereként nevelkedett, és politikai-ideológiai elvárásokat közvetített a magyar közösségek felé.** Nemhogy nem álltak ellen a hatalom akaratának, hiszen a szolgálalkúság feltétele volt a társadalmi érvényesülésüknek, de sokszor eléje mentek a hatalom

ki nem mondott elvárásainak is. **A hűségért és a hatalom szolgálatáért természetesen nem maradt el a jutalom, lehetőséget kaptak nemcsak a szakmai felemelkedésre, hanem mindenféle becsvágyuk kiélésére is.** Ezen a téren az 1990-es politikai fordulattal annyi változás történt, hogy az időközben felnevelkedett fiatal értelmiségi rétegre a történelmileg bukott rendszernek már nem volt szüksége, de az új idők politikája sem tartott rá igényt. Az új demokrácia a fiatal magyar értelmiségiek számára végképp nem kínált életpálya-lehetőséget. Így azok hamar lapátra kerültek. Ez az átstrukturálódás nagyjából egybeesett a vajdasági magyar kultúra korábbi hangadó értelmiségi rétegének a kiöregedésével. A korábbi „pozicionált értelmiségiek” kiöregedtek, érvényesülési lehetőség híján a magyar fiatal értelmiségiek eltűntek a vajdasági magyar politikai és kulturális színterről. A helyzetet súlyosbította, hogy szűkös lehetőségeire („forráshiányra”) hivatkozva a vajdasági magyar kisebbségi politikai elit is feladta azt az elképzelést, hogy a széthulló magyar közösség megmaradása szempontjából a regenerálódáshoz, az identitás újjászervezéséhez feltétlenül szükség lenne jól képzett, nemzetének elkötelezett fiatal értelmiségiekre. Az áldatlan helyzet hosszas és bonyolult fejtegetése helyett leszögezhetjük, hogy ma is ugyanott tartunk, ahol 25 évvel ezelőtt. **Erősen megfogyatkozva, felhígulva, vértelenné válva, önmagában elbizonytalanodva a magyar kisebbségi értelmiségnek jószerével ahhoz sincs már ereje (bátorsága), hogy a rendszerváltás elején megfogalmazott célok mellett kiálljon. Sőt, a változt előzmények után ebben a strukturálatlan önmeghatározási-önminősítési helyzetben a kisebbségi magyar közösségek rosszabb állapotban vannak, mint negyed (fél vagy háromnegyed) évszázaddal ezelőtt.**

Ismétlem, emberpróbálóan nehéz feladat a magyar kisebbségeket személyes érdekelttség (involváltság) híján valamiféle előremenekülő identitás mentén felsorakoztatni. Az identitás kérdése jószerével csak mint elvont fogalom kerül szóba, cseppfolyós és bizonytalan, amelybe kapaszkodva nehéz a gyakorlati problémákat áthidalni. Nemzetben gondolkodó értelmiség híján már észre sem vesszük, hogy az emberek az átélt társadalmi és egyéni tapasztalataik alap-

ján mindennél többre kezdik becsülni személyes függetlenségüket, autonómiájukat, még inkább egzisztenciájukat. Látnunk kell, hogy az önreflexióban jóval kifejezettebb a személyes érdekeltiség, mint a szociális és nemzeti identitáselemek, amelyek egyre több bizonytalanságot és kétértelmőséget rejtenek magukban, ami a kisebbségek kínos útkeresésében (életstratégiájában) szinte kézzelfoghatóvá teszi a magyar közösségek atomizálódását és dezintegrációját.

Hogyan és miként is tudnánk ezeket a (negatív?) folyamatokat kedvező irányba terelni? Vannak, akik abban látják a kisebbségi közösségek tévelygésének (úttévesztésének) az okát, hogy a demokrácia hiányában nem jött létre a politikai és szellemi életnek egy belső nyilvánossága, amely lehetőséget kínálna az eltérő látószögek szembesítésére. Lényegében véve azt fájjalják, hogy a körülmények folytán elmaradt vagy félbeszakadt az értelmezési közösségek kialakulása, amelyek szisztematikusan taglalhatták volna a vajdasági magyarság társadalmi dinamikáját.³ Tény és való, hogy az a (kisebbségi) politika, amely nem számol az emberek tömegessé összegeződő személyes dilemmáival, önmeghatározási problémáival, önmaga lehetőségeit is korlátozza. Tanácsos tehát figyelembe venni azt a folyamatot, amely a (kisebbségi) társadalom mélyrétegeiben zajlik. Elsősorban a személyes identitáson belüli változásokra, az egyéni sajátságokra gondolok. A modern demokrácia sem nélkülözheti a tömegek akaratát, ennek ellenére a társadalmi azonosságtudat (a szociális identitás) kialakításában és fenntartásában az autentikus nemzeti értelmiség kulcsszerepet játszik. A magam részéről ezért tartom a legnagyobb gondnak azt, hogy **a határon túli magyarságnak nincs „a saját véréből való és lelkével azonosult” értelmisége, illetve akik vannak, azok magukra hagyva, politikai ellenszélben próbálnak boldogulni, utat törni maguknak.** Másként fogalmazva, nagyobb szükség volna szellemi honvédelemre, a közösségért felelősséget vállaló, nemzetben gondolkodó értelmiségre.

Kollektív és egyéni jogok – A megfelelő értelmiségi réteg hiánya gondot jelentett már a

rendszerváltás elején is a célok megfogalmazásában. Utólag úgy tűnik, hogy ezen a gondon könnyen túltettük magunkat. Salat Levente írja, hogy egyenesen csodaszamba menő volt, ahogyan az erdélyi magyarság a romániai fordulatot követően gyorsan megszerveződött, s hogy az RMDSZ, amely egyszerre volt ernyőszervezet, különböző ideológiai platformokat foglalva magában, eredményesen ötvözte magában a párt központi vezetését és a területi képviselőket, ugyanakkor eredményesen mozgósította a választópolgárokat, és szép eredményeket ért el a választásokon, ami nagy előnyt biztosított számára a kinnal-bajjal kialakuló romániai többpártrendszerrel szemben. Ez a helyzeti előny azonban hamar semmivé vált, mondja, amint az RMDSZ megpróbált beilleszkedni a román politikai életbe. Világossá vált, hogy az erdélyi magyarság közösségi megmaradási törekvéseinek nem lehet érvényt szerezni a romániai politikai szintéren. **Az erdélyi magyarság megmaradásának a garanciáit a kollektív jogokra alapozta volna, a román politikusok viszont merően elutasítottak minden követelést, amely kilépett az egyéni jogok keretei közül.**

Nos, szó szerint ezt történt más utódállamokban is, ahol magyarok élnek. Noha az álláspontok összebékíthetetlenek voltak (és maradtak), Salat Levente szerint az elmúlt 26 év alatt az RMDSZ-nek fölöttébb látványos eredményeket sikerült elérnie. Ezzel kapcsolatban arra hivatkozik, hogy 931 jogszabály foglalkozik valamilyen formában kisebbségvédelmi előírásokkal. Aligha jutna eszébe bárkinek kétségbe vonni ezeket az eredményeket, a megnövekedett mozgásteret, ez azonban nem cáfolja azt, hogy az erdélyi magyarság az önrendelkezést illetően **térdre kényszerült.**

Salat Levente azt állítja, hogy a „látványos eredmények ellenére [...] az erdélyi magyar közgondolkodás uralkodó trendjei szerint az erdélyi magyar kisebbségpolitika kudarcos és célt tévesztett”.⁴ Az említett hiányérzet elsősorban az autonómia teljesületlen ígéretéhez kötődik, de más is beárnyékolja a közhangulatot. **A magyar kisebbségpolitika sem Romániában, sem**

³ Dr. Losoncz Alpár: A vajdasági magyar értelmiségi szerepkörrel kapcsolatos dilemmák. In: *Kisebbségi létjelenségek*. Szerk.: Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa. MTT Könyvtár 7., Szabadka, 2003, 248. o.

⁴ Salat Levente: Az RMDSZ 25 éve – a célok tükrében. In: *Magyar Kisebbség*. I. m. 15. o.

másutt nem akarta tudomásul venni, hogy az újonnan létrejövő többpártrendszer voltaképpen csak cirkusz. A többségi pártok épp olyan konok következetességgel képviselik a román állami s nemzeti érdekeket, ahogyan korábban a nemzeti kommunizmus legsötétebb éveiben tették. Magyarán fel kellett volna ismerni, hogy a román nemzet- és államépítési stratégia szemben áll a magyar törekvésekkel. Természetesen nem csak a románokról van szó itt. **A közösségként való megmaradást és a valamiféle garancia-ként elképzelt közjogi autonómia megvalósítását, mint az önrendelkezés és önkormányzatiság minimumát, a szomszédos országok sehol sem teszik lehetővé. (Nálunk sem, noha rendelkezünk a kulturális autonómia valamilyen formájával.)**

Ebben az értelemben tehát előrelépés a korábbiakhoz képest nem történt. **A magyar kisebbségek mindenütt térdre kényszerültek.** Pontosabban, Trianon óta térdre vannak kényszerítve. Ezt az égbekiáltó igazságtalanságot eddig „sorscsapásként”, elnyomásaként, a közösségen tett erőszakként élték meg, most viszont az a látszat, mintha ez a kiszolgáltatottság csupán saját bénaságuk (tehetetlenségük) következménye lenne. Annak érdekében, hogy a kisebbségi magyar pártok valahogyan mentsék a mundér becsületét, saját közösségüket próbálják alkura (belátásra, önfeladásra) bírni. A kisebbségi magyar közösségek szempontjából azonban **a történet nem politikai alkukról szól, hanem a nemzeti közösség alapjainak megingásáról, a hit és a közösségi érzés megingásáról, a történelmi tudat és az identitás feladásáról.**

Kis magyar világok – Beszélhetünk persze politikai céltévesztésről, kihagyott történelmi lehetőségekről, önfeladásról, érdektelenségről, akármiről, kérdés, hogy azok az álmok, amelyeket a határon túli magyarok Trianon óta dédelgetnek magukban, egyáltalán teljesíthetők-e. Szembe tudunk-e nézni a ténnyel, hogy „az erdélyi magyar kisebbség tagjai kevés eséllyel maradhatnak meg magyarnak Romániában, ha úgy szocializálódnak, mintha Magyarországon élnének”? – kérdezi Salat Levente.⁵ Azt gondolom,

hogy a fennmaradás esélyeinek megkérdőjelezése jogos a többi határon túli magyar közösség esetében is. Az elszakított nemzetrészek szocializációjára vonatkozó utalást azonban szerintem aligha lehet a sajátos kisebbségi körülményekre való hivatkozással elintézni. A magyar nemzetrészek megmaradását nem az veszélyezteti, hogy nem „idomulnak” kellőképpen a sajátos romániai (szerbiai stb.) viszonyokhoz, hanem hogy magyarként kívánnak élni egy más nemzetiségű államban. Itt nem a *más* nemzetiségen van a hangsúly, nem az a baj, hogy a románok, szerbek mások, mint a magyarok, vagy a magyarok nem érzik jól magukat, nem tudják föltalálni magukat közöttük, hanem hogy a román, a szerb, az ukrán (stb.) állam – politikai, gazdasági, kulturális – akadályokat gördít a kisebbségek útjába. Semmi okunk ennek vagy annak a politikusnak a jó szándékában kételkedni, a hátrányos törvények folyamányaként azonban számos erdélyi, vajdasági magyar dönt szülőföldjének elhagyása mellett, mert az állam részéről tapasztalt idegenkedést, hatalmi dölyföt a maga részéről sérelmesnek, elviselhetetlennek tartja. Nem az a gond, ahogyan Salat Levente véli, hogy a magyarok azt a világot, amelyet Magyarország kínál számukra, képtelenek Romániában (Szerbiában, Ukrajnában stb.) megtalálni, hanem hogy az említett államok (nemzeti hovatartozásuk miatt) velük szemben hátrányos megkülönböztetést alkalmaznak.

A hátrányos megkülönböztetés kapcsán félreérthető, sőt félrevezető azt a lelki habitust kifogásolni, amely az anyaországban természetes az emberek számára, mondván, hogy Romániában (Szerbiában stb.) más világ van. A gondot az jelenti, hogy az állam nem tehet különbséget az emberek között hitük, nyelvük, tudatuk, szokásaik alapján. Ha mégis megteszi, abból nem az következik, hogy hibádzik az emberek identitása, ami a társadalom-, illetve a személyiség-lélektan fontos és meghatározó kategóriája, hanem hogy az állam bizonyos embercsoportok szükségleteit és sajátos érdekeit rosszul kezeli.

Perverz nemzetközi jogrend – Ha jól értem, Salat Levente a határon túli magyar kisebbséggel kapcsolatban az „otthonosságérzés” hiá-

⁵ Salat Levente: Az RMDSZ 25 éve – a célok tükrében. In: i. m. 23. o.

nyáról beszél. Ez az érzés azonban korántsem az uralkodó nemzethez igazodó szocializáció hiányosságaiból ered, ahogyan ő véli, hanem a hatalmi kiszolgáltatottságnak a következménye. A hatalom nem azonos a többségi néppel. Ebből kifolyólag elsősorban **nem a román, a szerb (stb.) többséggel kialakított és fenn-tartott mindennapi kapcsolatok sérelmesek a magyar kisebbségnek, hanem a hatalom arroganciája az, ami nehezen viselhető el. Az arrogancia viszont a hatalom természetéből ered, amelynek a nemzeti sajátosságához semmi köze.**

Nehéz kimondani, de nem térhetünk ki előle. **Ki kell mondanunk végre, hogy a határon túli magyarok sérelmes helyzetével kapcsolatban nem elég a román, szerb (stb.) hatalom arroganciájára célozni, ha maga a nemzetközi jogrend is perverz, amely csakis és kizárólag a hatalmat ismeri, csak a hatalom nyelvén ért, csak a hatalommal egyezkedik.** Ennek a perverz jogviszonynak a leplezését szolgálja a fülénél fogva előrángatott „nemzeti kérdés”, a sokszor kárhoztatott nemzeti érzés, amely úgy mond zavarja a népek „közeledését és együttélését”. Ez a mellébeszélés a társadalmi entitások (etnikumok) szabadságjogainak követelésétől való idegenkedést igyekszik leplezni. A nemzetközi jogrendnek azt a perverz sajátosságát, amely számos tanújelét adja a népek kiskorúsításának, az etnikai törekvések negligálásának. Ez a perverz jogrend az, amely fájdalmasan érint bennünket, mert nehezen (sehogy sem) egyeztethető össze az önrendelkezési törekvéseinkkel. Illúzió azt gondolni, hogy az erdélyi, vajdasági magyarság az autonómiák kiharcolása révén „békében és jólétben élhetne a maga kis magyar világában” (Salat Levente), függetlenül attól, hogy közben mi történik Európában, milyen politikai jogviszonyok irányadóak a románok, szerbek (stb.) részére. A párizsi békekonferencia szelleme valójában ma is él. Nemcsak azok voltak „aljas gazemberek”, akik a trianoni „békét”

Magyarországra ráerőltették, hanem azok is, akik a békediktátum beteljesülésén máig örökölnek.⁶

Elszoruló torokkal vettük tudomásul, hogy a nemzetközi igazságosságnak, a népek szabadságának nagy eszméje, amelyet a szövetséges hatalmak oly fennen hirdettek, már Trianonban porba hullt. De száz év után azt hallani, hogy még mindig mi, magyarok követjük el a történelmi lépésvesztést, hogy a hibát, a tévedést a magyar kisebbségek (igencsak) mértéktartó önrendelkezési törekvéseiben kell keresni, döbbenetes és felkavaró. Felesleges törleszkedés és hajbókolás helyett be kell látnunk, hogy a nemzetközi „főirány” a rossz, az elhibázott. **Azt a nemzetközi jogrendet kell kárhoztatni, amely alapvetően közösség-, nép-, nemzet- és emberellenes, és amely a modern uralmi rendszer megteremtését a nemzeti közösségek felszámolásától, a manipulált tömeg létrehozásától, az arc nélküli emberekből álló individualista társadalomtól reméli.**

Kettős mércé – A nemzetközi jogrend perverz sajátosságáról beszélve hadd utaljunk vissza a nemzeti önrendelkezésre, illetve a kettős mércére. A nemzetközi jogrend szerint, mint ismeretes, minden népnek joga van az önrendelkezésre.⁷ A vonatkozó dokumentumokból azonban nem világlik ki, hogy mely embercsoportokat lehet népnek tekinteni. Mitől nép a nép? Kik, mikor és mitől válnak néppé? Kié a döntő szó ebben a kérdésben?

A következetesség és a tárgyilagosság miniuma is hiányzik ezeknek a kardinális fontosságú kérdéseknek az eldöntésében. Erre vonatkozóan érdemes Salat Levente gondolatmenetét követni.⁸ Az erdélyi magyarság lélekszámánál Európa 49 állama közül tíz rendelkezik kisebb népességgel, további ötnek hasonló a lélekszáma az erdélyi magyarsághoz. Ugyanakkor Európa 49 államában 20 körülire tehető azoknak a nemzeti közösségeknek a száma, amelyek egymillió

⁶ Ismeretes, hogy a trianoni békediktátummal Magyarország *elveszítette területének kétharmad és népességének majdnem kétharmad részét, és hogy a megmaradt Magyarországtól megvonták az addigi gazdasági fejlődés majdnem összes feltételét és lehetőségét.*

⁷ Minden népnek joga van az önrendelkezésre. E jog értelmében a népek szabadon határozzák meg politikai rendszerüket és szabadon biztosítják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket.” Vö. Salat Levente: Az RMDSZ 25 éve – a célok tükrében. I. m. 13. o.

⁸ Salat Levente: Az RMDSZ 25 éve – a célok tükrében. In: *Magyar Kisebbség*. I. m. 13. o.

fölötti lélekszámmal rendelkeznek, és népnek tekintik magukat. További 30 olyan kisebbség is valamely néphez tartozónak tekinti magát, amely mintegy félmillió lélekszámú.

Ebben a zűrzavarban és következetlenségben aligha lehet eligazodni. Azok a népek, amelyek az önrendelkezéssel élve önmaguk számára államot (hoztak) hoznak létre, ennek **az erőszakos fellépésnek a folyamányaként „nemzeti létre” tesznek szert, politikai értelemben „nemzeti közösségek” lesznek.** Azok viszont, amelyek tartózkodnak az erőszakos fellépéstől, elesnek ettől a lehetőségtől. Világos, hogy az államalkotás, az állami keretek megszerzése és megőrzése a kollektív jogok elismerésének lehetséges legmagasabb formáját jelenti. **Erre a jogra azonban békés eszközökkel, politikai tárgyalások útján nagyon nehéz, valljuk be, csaknem lehetetlen szert tenni.** Nem véletlen, hogy a (perverz) nemzetközi jog a kollektív jogok helyett következetesen **egyéni jogokról** beszél, nehogy valamelyik etnikumnak, népcsoportnak, kisebbségnek eszébe jusson közösségként való elismerésére és fennmaradása érdekében politikai, közigazgatási intézményrendszert (államot, autonómiát, önkormányzatot) létrehozni.

Ebben az ellentmondásoktól terhes, zavaros politikai és jogi helyzetben az önrendelkezés igénye valamely kisebbségi közösség részéről óhatatlanul feszültségekkel jár együtt. Mivel békés eszközökkel, politikai tárgyalások útján nehéz kollektív jogokra szert tenni, a közösségi érdekérvényesítés vagy egy független állam kikiáltásával, vagy egy másik államhoz való csatlakozással érhető el. Egyik út sem javallott és járható katasztrofális következmények nélkül.

Több mint naivítás tehát azt hinni, hogy az önrendelkezés bármely formájának kivívását a nemzetközi jog támogatja, elősegíti, előnyben részesíti. Ellenkezőleg, a közelmúlt fejleményei arra engednek következtetni, hogy erőszak nélkül sem a függetlenség kikiáltása, sem egy másik államhoz való csatlakozás nem megy. Azok viszont, akik **az erőszak eszközeihez folyamodva próbálnak néppé (nemzetté) válni (akár önálló államot létrehozni), nagyobb sikerrel járnak, mint azok, akik – a nemzetközi**

jogban bízva – békés politikai eszközökkel szeretnének érvényt szerezni önrendelkezési törekvéseiknek. Salat Levente ezzel kapcsolatban Will Kymlicka frappáns kijelentésére utal, aki szerint az önálló államok létrehozására irányuló törekvés „a nemzetközi jogrend perverz követelménye”.⁹ A magam részéről roppant találónak tartom ezt a kifejezést, amely rámutat a dolgok lényegére. Nevezetesen arra, hogy bár **maguk az önrendelkezésre törekvő közösségek dialógussal szeretnék rendezni a helyzetüket, békés úton törekszenek jogalanyiságuk elismerésére szert tenni, erre maga a nemzetközi jogrend nem nyújt számukra lehetőséget, vagyis akarva, nem akarva, de erőszakos fellépésre sarkallja őket.**

Ebben a vonatkozásban összehasonlíthatjuk például a Kárpát-medencében élő kisebbségi magyar közösségek önrendelkezési törekvését (mondjuk inkább azt, hogy ez irányú vergődését) az albánok erőszakos függetlenségi törekvésével, amely a Balkánon egy új állam, Koszovó létrehozásához vezetett. **Nekik új állam járt a harcias fellépésükért, míg a kisebbségi magyar közösségek békés eszközökkel történő érdekérvényesítése a legcsekélyebb eredményt sem érte el eddig.** Eddig – mondom, nem mintha várható lenne, hogy ezután majd jobbak lesznek a kilátásaink. De minden lehetséges. Tény viszont, hogy a magyar közösségek az elmúlt 26 évben (asszimiláció, kivándorlás, öngyilkosság következtében, illetve utódnemzés hiányában) nagyobb veszteséget szenvedtek el, mint amit a koszovói albánok hoztak függetlenségük érdekében. Ez nem felhívás a keringőre, hanem annak a fájdalmas ténynek a felismerése, hogy **a politikai erőviszonyok átrendeződése nélkül nincs az a kisebbségi politikai élcsapat, amely önmagában (hathatós külső segítség nélkül) ezt a meccset megnyerhetné számunkra.** De ez a sajnálatos körülmény nem mentesít bennünket attól, hogy saját hibáinkkal, gyengeségeinkkel, mulasztásainkkal szembenézzünk.

Nemzetépítő projektek – Bakk Miklós *Narratíva, avagy a megértés evolúciója*¹⁰ című írásában szintén arról a „politikai törésről” beszél, amely a

⁹ I. m. 14. o.

¹⁰ In: *Magyar Kisebbség. Nemzetpolitika Szemle. Új sorozat.* XX. évfolyam. 2015. 1–2. szám, Kolozsvár

kisebbségpolitikában bekövetkezett. Az RMDSZ irányultsága (= „teoretizáló és ideológiai kerete”) szerinte „az első időszakban” még határozottan az „önkormányzati modell volt”. Ez a gyakorlatban a „belső önrendelkezés” igényét jelentette, ami később „valamiért elbukott”. Ezt a „bukást” Bakk Miklós a „politikai beszédmód” változásával hozza összefüggésbe, amit bevallom, nem egészen értek. A fejtegetést igen, mely szerint „az RMDSZ nem tudta megteremteni azt a közéleti nyelvet, amely összekapcsolta volna a politikai képviselőket és a társadalomépítést, azaz a kettő közötti közvetítéshez szükséges közpolitikai nyelvezetet”.¹¹ Jóllehet, igaza lehet abban, hogy a nyelvpolitika a kisebbségpolitika igen elhanyagolt területe, mégsem hiszem, hogy a politikai bukás „nyelvpolitikai” kérdés lenne. Ezt a feltevését későbbi fejtegetése során maga Bakk Miklós is helyesbíti, amikor leszögezi, hogy **az „önkormányzati modell kimerülése” voltaképpen az RMDSZ román pártrendszerbe való erőteljes integrációjának a következménye.**

Bakk Miklós fejtegetését azért idézem, mert ezek szerint a romániai magyarság körében ugyanaz ment végbe, mint Vajdaságban. **A magyar kisebbségpolitika – a győztes többségi párttal való sikeres együttműködés reményében – hátat fordított „a kisebbségi nemzetépítés paradigmájának”.** Ezt a „pártpolitikai fordulatot” aligha lehet csak a magyar kisebbségi pártok nyakába varrni, hiszen a kisebbségi magyarság politikai képviselőinek a kérdése végső soron a Magyarországgal szomszédos országokban történő „demokratikus kibontakozás”, vagy mondjuk inkább, hogy a különböző „demokráciatípusok” kialakulásának és formálódásának a függvénye. Ennek ellenére, meglátásom szerint, **a kisebbségi „nemzetépítő politika” (pontosabban annak hiánya) elsősorban az adott kisebbségi közösség önértékelésének és politikai-ideológiai érettségének a kérdése.**

Márpedig mind a közösség önértékelése, mind politikai érettsége vitathatatlanul gyenge pontunk. Elsősorban ez a körülmény vezetett oda, hogy **a kisebbségi politikában a párt mint projekt elvesztette nemzetépítő jellegét.** Hozzá kell tenni, hogy ezt a „pálfordulást” részben

az eredményes politizálás keretei kényszerítették ki. Ez (mármint a nemzetépítés feladása) volt a feltétele annak, hogy a kisebbségi magyar pártok kormányzati tényezővé váljanak. Másrészt a magyar pártok azért veszítették el nemzetépítő jellegüket, mert a vezetői magát a **politizálást** (a kormányzati szerepvállalást) fontosabbnak (a maguk szempontjából előnyösebbnek) tartották annál, semhogy „rendszerellenes nemzetpolitikus” gyanújába keveredjenek. A megfelelési kényszerről beszélek, amelyhez **az ideológiai magyarázat az volt, hogy az államépítésben, a közjogi rendszerben való részvétel fontosabb mindenféle „nacionalista” elkülönülési törekvésnél.**

Amikor a magyar kisebbség „ellenzékbeli” politizált, nemzetvédelmi magatartásának csak addig volt értelme, csak addig volt fenntartható, míg a magyar pártok számíthattak a nemzeti érzelmű közhangulat egyértelmű támogatására, és ehhez nem férhetett kétség. Miután azonban a kezdeti lelkesedés elpárolgott, az egyértelmű támogatás elmaradt, a dilemma a továbbiakban úgy merült fel, hogy a „sikeres” pártpolitika kizárólag addig mehet el a kisebbségi érdekvédelem terén, amíg pártpolitikai sikertelenséghez nem vezet. A siker zálogát viszont az adott politikai szinten a nemzeti érdek fokozatos feladása jelentette. **Így kerültünk a 22-es csapdjába: maga a kisebbségi érdekvédelem vált a sikeres pártpolitika akadályává, a politika sikeressége viszont rövid úton elvezetett a valós közösségi érdekek feladásához.**

Pártos önszerveződés – Talán sosem derül ki, hogy ki és mi alapján döntött úgy, hogy a kelet-európai átalakulás új pártok létrehozásával kezdődjék. Napnál világosabb, hogy a rendszerváltással a társadalmi javak újraelosztása nem pártokhoz kötötten ment végbe. Szem előtt tartva ezt a körülményt, azt is mondhatnánk, hogy a társadalmi problémák felől nézve a pártosodásnak nem volt semmi értelme. De mindenféle találgatástól függetlenül tény, hogy mi, kisebbségben élő magyarok (is) a pártalapítással, Lányi András találó kifejezésével élve: voltaképpen csak „tagkönyvcseré” elé kerültünk. Az egykori

¹¹ Uo.

párt káderállománya egyszerűen „átigazolt” az újonnan szerveződő „nemzeti” színezetű pártokba. Nálunk is ez történt. **Az egykori KSZ-tagokkal erősen feldúsított magyar kisebbségi pártok utóbb már nem a magyar kisebbségek, hanem a korábbi nomenklátúra (a JKSZ) érdekeit képviselték.** A volt párttagok politikai megnyilatkozásaikban kezdetben magyar érdekvéviselőkről beszéltek, a „nemzeti oldalnak” látványos gesztusokat tettek, de a „baloldali egység” (bújtatva) megmaradt köztük. A legnagyobb jóakarattal sem tudnék olyan neveket említeni, akik őszintén igyekeztek volna megszabadulni a múlt ideológiai terheitől. Akadtak, akik egy ideig szerényen meghúzták magukat, de idővel mind vérszemet kaptak, kíméletlenül meglovagolták a kisebbségi magyar pártokat, s úgymond a politikai „reformok” élére álltak. A kisebbségi magyar pártoknak még csak **új politikai stílust** sem sikerült teremteniük, nemhogy lényegbevágóbb feladatokra vállalkoztak volna.

Kétségtelen azonban, hogy a pártosodáshoz kialakulatlan, tagolatlan kisebbségi társadalom nem volt alkalmas sem a magyar érdekek artikulálására, sem új politikai stílusra. Az azonosulásra készítő, utánzásra indító politikai minták sem váltak hasznunkra, hiszen az országos nemzeti jellegű pártok sem hozták működőképes állapotba a többségi társadalmakat.

Számunkra mindenképpen jobb, előremutatóbb lett volna pártok alakítása helyett „párhuzamos társadalom” kiépítésébe fogni, ahogyan az albánok tették. Lehetséges, hogy ezen sem lett volna áldás, de miután **a kisebbségi mozgalmak pártformát öltöttek, azzal gyakorlatilag a paranormális jelenségek világába tévedtünk.** Fogalmazzunk bármennyire is árnyaltan, a parlamentáris-pluralisztikus politikai rendszer eszméje, amely rabul ejtett bennünket (vagy amit ránk erőltettek) a hozzáfűzött naiv, illúziókkal körbefont reményekkel együtt, beszélő viszonyban sincs annak földi másával, azzal az életvilággal, amely körülvesz bennünket. Mindenesetre az elegendőnél is több okunk van arra, hogy a társadalmi átalakuláshoz (felemelkedéshez) fűzött

tévhitelmeinket (köztük a pártokhoz, a legitim vezetőkhöz) fűzött képzeleteinket kritika tárgyává tegyük.

A kollektív kiállás hiánya – Anélkül, hogy a kisebbségi magyar közgondolkodást megosztó ellenségeskedést élesztgetném, amely annak megítélése körül formálódik, hogy fölösleges árat fizettünk-e a nemzet újjászületéséről szőtt álmainkért, vagy nem tettünk érte eleget (semmit), még egyszer körül kell járnunk az alapkérdést, hogy mit is akartunk tulajdonképpen. Mi volt az, amit a kisebbségi magyar pártok vezetői (szűk körben) eldöntöttek? Mi volt az, amit az „őket követő nép” ebből meghallott és megértett? Lehetséges, hogy a nép „lent” meg sem hallotta, hogy „fent” mit akarnak? Netán csakugyan rossz volt a nyelvi kommunikáció? Tudjuk-e, hogy mikor, mit tartanak közlésre érdemesnek a választott képviselők? Hogy kik ők, milyen érdekekre hivatkoznak? Mihez értenek? Mikortól datálódik a demokrácia iránti elkötelezettségük? Milyen „ősökre” hivatkoznak? Honnan, milyen forrásokból verbuválódik a határon túli új magyar politikai elit? Milyen indulatok és ambíciók feszítik őket? Vajon a fogyatkozó magyar közösségek érdeke, törekvése beszélő viszonyban van-e a fölénk nőtt pártpolitikai intézményekkel? Megannyi kérdés, amelyekre válasz nincs még, holott a további változások kiindulópontjaként azokat alaposan szemügyre kellene vennünk.

Ha a rendszerváltás kezdetén, a múlt század '90-es éveinek az elején Európában megkérdeztünk volna tíz embert, hogy nemzeti identitásuk megőrzése szempontjából mit tartanának a legmegfelelőbbnek, tízből kilenc az autonómia valamelyik formáját említette volna. Amikor az ún. hármas autonómiatervezettel előálltam¹², sokan a szememre hányták, hogy túl bonyolult a tervezet, az emberek nem értik, hogy mit jelent. Magyaráztam, ahogy tudtam. Meglepett, hogy a magyarok egy része néha jobban idegenkedett az autonómia gondolatától, mint maguk a szerbek, akiknek – miután felismerték, hogy a decentralizáció egyik formáját jelenti, amelytől talán

¹² Az autonómiaigény és az önrendelkezési törekvés a decentralizálás és szubszidiaritás gondolatára épült. Szerettük volna elérni, hogy a Délvidékről befolyt adók ne Belgrád zsebébe kerüljenek. A központosított államot akartuk gyengíteni, s helyette a községi önkormányzatokat felerősíteni, illetve a kisebbségi nemzeti tanácsokat felruházni bizonyos jogkörökkel, hatáskörökkel és az ehhez szükséges forrásokkal.

még maguk is többet remélhetnek, mint amilyen hátrányt jelentene számukra egy magyar területi autonómia létrejötte – a tervezet nem feltétlenül volt ellenükre. Bizonyosan megalapozatlan lenne azzal a feltevéssel élni, hogy a különböző fórumokon elhangzó vélemények megközelítő pontossággal tükrözték volna a szerb parlament véleményét. Zárójelben megjegyzem, hogy a szerb (vagy más) parlament sem léphet föl a szociológiai reprezentativitás igényével, csak elvéve tükrözi az ország vagy a népesség véleményét. A parlament nem szociológiai (társadalmi), hanem kizárólag politikai (a pártok szerinti) reprezentativitás intézménye. Más szóval akár saját kisebbségi szándékainkat illetően is jelentős eltolódás figyelhető meg a népesség és az adott pártelit véleménye között.

Többször elmondtam, hogy az autonómia lenne az a közjogi keret, amely hosszú távon elvileg lehetővé tenné a magyarként való megmaradást. De konkrétan „mi a hasznom nekem belőle?” – kérdeztek vissza a gyűléseken. Különböző társadalmi csoportok, régiók, települések, rétegek nem mindig ismerték fel az autonómiában az érdekérvényesítés lehetőségét. Miután valahogyan megértették, hogy az autonómia nem azt jelenti, hogy mindenből több jut majd mindenkinek, hanem hogy együttesen lehetőséget kapjunk anyanyelvünk és kultúránk megőrzésére, sokan a továbbiakban nem tulajdonítottak fontosságot a kezdeményezésnek. Ami talán érthető is, hiszen a rendszerváltás ígéreteként nem a nemzeti megújulás, hanem a nyugati jómódú kapitalista élet lebegett az emberek szeme előtt. Azok, akik a magyar autonómiától csörgő pénzt reméltek, csalódottan hallgatták az arról szóló fejtegetést, hogy az is előrelépést jelent, ha saját kezünkbe vesszük az állami gondoskodás és újraelosztás fogyatkozó eszközeit. Csak kevesen ismerték fel, hogy az intézményes háttér megteremtése fontos szerepet játszik egy közösség életében.

Jó okunk van arra, hogy amikor az autonómia-igény feladásáról beszélünk, a lehetséges válaszokat keresve nagy körültekintéssel járjunk el. Az első szembeötlő tény, amely mindjárt feltűnik: a rendszerváltás úgy ért bennünket, hogy hiányzott a kollektív tudat, a kollektív érdekérvénye-

sítésre való törekvés. A határon túli magyarság nem ismert olyan társadalmi egyesülési és tartós együttélési módot, amely ne követelte volna meg a nemzeti tudat feladását. **Az etnikai önszerveződéssel, önrendelkezéssel, önkormányzatisággal kapcsolatos ismeretek hiánya mellett súlyosan érintett bennünket a médiatámogatás elmaradása, de a félelemkeltés és riogatás, a félreértelmezések, találgatások is csökkentették a helyi és nemzeti érdekek melletti kollektív kiállás felismerésének a szükségességét.** Kétségtelen, hogy nagyobb médiatámogatással, a magyar értelmiség hathatósabb szerepvállalásával sikeresebb lett volna az autonómiaeszmé társadalmi beágyazása.

Előre- vagy visszalépés? – A Magyar Közlöny 1989. október 23-ai számában megjelent egy obligát szöveg, amely mindent elmond az első szabadon választott magyar kormány kisebbségvédelmi programjáról. A szöveg így hangzik: **„A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.”** Ebből a nyilatkozatból a támogatás formája és mikéntje nem derül ki. A kormány programjában szó esik még „a magyar közösségek önrendelkezési jogának” megtartásáról, de csak „a szomszéd államok kormányainak kinyilvánított ígéreteivel” összhangban.¹³ A szomszéd államok kormányainak „kinyilvánított ígéretei”-ben nem volt hiány soha, ezeknek azonban soha nem volt fogantatja a gyakorlatban. Ezekre a „kinyilvánításokra” való hagyatkozás a kisebbségben élők számára egyet jelentett az értük való felelősségvállalás makacs elhárításával.

Megtévesztő a „magyar közösségek önrendelkezési jogának megtartására” vonatkozó utalás is, hiszen ez a jog soha nem volt biztosítva részükre, amióta ezek a magyar közösségek Magyarországon határain kívül kerültek.

Továbbá a kormány programjában szó esik a magyar kisebbségek az „országok közötti barátság legfontosabb hídját” alkotó szerepéről is, hozzátéve, hogy ezt a szerepet „csak a jogaikat és méltóságérzetüket visszanyert közösségek láthatják el.” Eltekintve attól, hogy a „híd szere-

¹³ *Útkeresés és integráció.* Szerk.: Bárdi Nándor és Éger György, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2000, 661. o.

pét” a kisebbségek a maguk részéről megalázónak tekintették, helyénvaló lett volna „jogaik és méltóságérzetük” határozottabb megkövetelése. Ennek hiányában, pusztán a „híd” szerepének emlegetése további félreértésekre adott lehetőséget. Azt a látszatot keltette a többségi népekben, hogy ezen a téren (a kisebbségi jogok tekintetében) rendben van minden, ezen a téren a „demokratikus államok kormányainak” voltaképpen nincs már mit tenniük.

Nem az idézett szöveg megfogalmazásának naivitását szeretném kipellengérezni, hanem arra a jóhiszemű naivitásra szeretnék rámutatni, ahogyan a magyar diplomácia a magyar kérdés rendezéséhez viszonyult. Az új magyar kormány abból a hamis feltevésből indult ki, hogy „az európai politikában fokozatosan előtérbe kerül a kisebbségek ügye”,¹⁴ és lehetőség nyílik **a kisebbségben élő magyar nemzetrészek önszerveződési törekvéseire, amelyek majd fontos részét képezik a térség társadalmi-politikai átszerveződésének.** Ebbe a folyamatba illeszkedtek volna bele a különféle autonómatörekvések.

Ezek az álmok, tudjuk, kútba estek, a nemzetközi politika merőben más irányt vett. Mivel másfajta helyzet állt elő, utólag változik a közelmúlt megítélése is. Szeretnénk elkerülni azt a kelepcecét, hogy a jelenhez igazítsuk korábbi politikai-taktikai szükségleteinket és lépéseinket, így nem marad más hátra, mint hogy hivatkozzam a Magyar Köztársaság Kormányának egy tíz évvel későbbi, 1992. augusztus 19-ei Nyilatkozatára, amely bár név szerint nem említ bennünket, vajdasági magyarokat, félreérthetetlenül az általunk kidolgozott hármasság autonómia rendszerének a támogatását emlegeti.

A hiba ott csúszott a számításba, amire 26 évvel ezelőtt a legrosszabb rémálmában sem gondolt volna senki, hogy Európa vezetőit negyedszázad múltán nem az egyes országok és népek közeledése mozgatja, hanem a nemzeti kultúrák és közösségek szétverése afrikai és ázsiai migránsok Európába való kényszerbetelepítése (és azok kvóták szerinti szétosztása) révén. A mai Európai Unió törekvése szinte semmiben sem emlékeztet a tíz, húsz vagy harminc évvel ez-

előtti helyzetre, ennek tükrében az immár történelemmé vált közelmúltban is más értelmet nyer sok minden.

Az európai változás, amelyet az unió vezetői lazán csak „fejlődésnek” szoktak nevezni, számkra a korábbi kulturális tér beszűkülését – a különböző nyelvi kultúrák és tradíciók közös államra, nyelvre való áttérésének a kényszerét – jelenti. Ez a kényszer pokoli nagy kínokat jelenthet azoknak, akiket érint, hiszen a népek „közeledése” – amit a politikusok, katonák régebben szuronnal, börtönnel kényszerítettek ki, ma viszont a piszkos munkát a pénzvilág végzi el – végül is az egyes nyelvek, dialektusok, kultúrák megszüntetését eredményezi. Talán nem véletlen, hogy ezt a kényszert mi, határon túli magyar kisebbségek képtelenek vagyunk „történelmi haladásként” értékelni.

Magyarország és a határon túli magyarság jövőjével kapcsolatban (tárgykörében) számtalan elemzés, nyilatkozat látott napvilágot.¹⁵ A nyilatkozatokban megfogalmazott elvek gyakorlatba ültetéséről, a magyarországi és a határon túli kapcsolattartás folyamatosságáról, a szakértői bizottságokról, a jogi, politikai, gazdasági, önkormányzati együttműködésről, valamint az európai uniós csatlakozással összefüggő kérdésekről itt (kellő kompetencia hiányában) nem kívánok foglalkozni. Csupán egyetlen kérdésre szeretnék kitérni, amely lényegi változást jelent a főként verbális szintre korlátozódó elemzésekkel, nyilatkozatokkal szemben. Ez pedig a kettős állampolgárság kérdése.

A 2010-ben meghozott, **a magyar állampolgárság könnyített megszerzését lehetővé tevő politikai döntés kétségkívül olyan lépés volt a magyar kormány részéről, amely politikailag átrendezte a határon túli magyar közösségek életét.** Ezzel a döntéssel a magyar állam olyan jogviszonyba lépett a határon túl élő magyar emberekkel, amely jelentősen hozzájárult nemzeti identitásuk megerősítéséhez. A magyar állampolgárság megadása egyéni szinten jelentős előrelépés, maguknak a kisebbségi közösségeknek a helyzetén azonban lényegében véve nem változtatott semmit. Mivel ez **az új jogviszony az állampolgárságot nem köti auto-**

¹⁴ I. m. 662. o.

¹⁵ Vö.: *Útkeresés és integráció.* I. m.

nómiához, az önrendelkezés kivívása terén egy jottányit sem jutottunk előre.

Fellebbezés nincs! – Mellesleg az én állampolgársági kérelmemet néhány évvel ezelőtt a Magyar Köztársaság elnöke, Göncz Árpád utasította el azzal a kategorikus kijelentéssel, hogy „fellebbezésnek helye nincs”. Ennek ellenére természetesen fellebbeztem, illetve ismételt (többször is) beadtam az állampolgársági kérelmet, végül pedig megszereztem az állampolgárságot. Mindez még jóval a „könnyítés” előtt történt. Értetően örültem ennek a **magyar állampolgárság könnyített megszerzését lehetővé tevő politikai döntésnek**. Már csak azért is, mert a kettős állampolgárságra vonatkozó igény először itt nálunk, Vajdaságban fogalmazódott meg, a Magyarok Világszövetsége Jugoszláviai Országos Tanácsa részéről hangzott el. Mi, vajdasági magyarok voltunk tehát az első javaslattevők, de javaslatunkban a magyar állampolgárság megszerzését a magyar autonómia megvalósításához kötöttük. Elismerem, hogy ez esetben sokan még mindig várnának a magyar állampolgárság megszerzésére, de talán újabb lökést kapott volna a magyar önrendelkezésre irányuló törekvés is.

Egyetértek Salat Levente véleményével, mely szerint azt gondolni, hogy a magyar állampolgársággal rendelkező erdélyi, vajdasági magyarok nagyobb eséllyel szerezhetnek érvényt közösségi jövőjükkel kapcsolatos elképzeléseiknek a román, szerb állammal szemben, minden alapot nélkülöző feltételezés.¹⁶ **Az állampolgárság kiterjesztésének a politikai üzenete (és következménye) nem a határon túli magyarok szülőföldjének megőrzésére irányuló törekvés, nem is a kisebbségi kollektív jogok megszerzése, nem a nemzeti önrendelkezés, hanem épp ellenkezőleg, a szülőföld feladását, a kisebbségi magyar nemzetrészek felbomlását gyorsítja meg.** Elismerem, hogy a sokszor hangoztatott „**nemzet határok feletti egyesítése**” olyan formában is elérhető, hogy nemzeti integráció nem jelenti a térségben élő magyar

nemzeti közösségek valamilyen új struktúrájának kiépítését, az őshonos területek megőrzését. Jelen formájában a nemzet határok feletti egyesítése olyan integrációt jelent, amelynek a központja kizárólag Budapest.¹⁷ Ezzel kapcsolatban Salat Levente rezignáltan jegyzi meg: úgy látszik, hogy ezzel a döntéssel az önmagát megszervezni akaró, az önrendelkezés valamilyen formájára igényt formáló határon túli magyar közösség számára az autonómia végképp lekerült a napirendről. Vajon ez azt jeltené, hogy **a határon túli magyarok helyzetét az anyaország nem kívánta az érintett szomszédos országokkal érdemben rendezni, hanem a magyar kisebbségeket közösségük feladására, Magyarországra való átköltözésre vagy kivándorlásra szólította fel? Aligha.** Inkább talán azt jelenti, hogy a jelen körülmények között csak erre volt lehetőség.

A magam részéről továbbra is konokul remélem, hogy a nemzetközi politikai szintér (a politikai erőviszonyok) változásával a határon túli magyarok önrendelkezési törekvése ismét napirendre kerül. Salat Levente nálam borúlátóbb. Nem hiszi, hogy a mindenkori magyar kormány az autonómiatörekvéseket valaha is támogatni fogja. Szerinte ezt támasztja alá az a tendencia is, hogy a magyar állam egyre több területen vállalja át a román, a szerb állam terheit, azok kormányzatának a feladatait. De szerinte ebbe az irányba mutat az a folyamat is, hogy a határon túli magyarok érdeklődésének súlypontja Bukarestről, Belgrádról Budapestre helyeződik át. Lehetséges, hogy az új magyar nemzetstruktúra, amelyről álmodoztunk, kútba esett volna?¹⁸

Magára maradt társadalom – De vajon nem kötjük-e így túlságosan a jelen dimenziójához, a konkrét társadalmi-politikai szituációhoz a jövőt? Ha eltekintünk attól a naiv utópiától, hogy a „történelemnek vége”¹⁹, és mi magyarok is megszabadulunk a sorsszerűség képzetéből fakadó kiszolgáltatottságérzésünktől, szabadon és szuverén döntésekkel a kiszolgáltatott ember (és nemzet) drámájának kedvező fordulattal.

¹⁶ Salat Levente: Az RMDSZ 25 éve – a célok tükrében. I. m. 27. o.

¹⁷ Vö.: Hódi Sándor: *Mi fán terem a nemzetstratégia? (Tézisek egy új nemzeteszményhez)*. Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézet – Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Tóthfalu-Zenta, 2007

¹⁸ Lásd erről: Hódi Sándor: *Mi fán terem a nemzetstratégia?* Stratégiai füzetek 7. Széchenyi István Stratégiakutató Intézet, Ada, 2012

¹⁹ Francis Fukuyama: *A történelem vége és az utolsó ember*. Európa Könyvkiadó, 2014

Már csak azért is, mert velünk (kisebbségekkel) együtt sok minden veszélybe került. Nemcsak az európai hagyományok kerültek veszélybe, nemcsak az EU-hoz fűzött remények bizonyultak megalapozatlannak, nemcsak a rendszerváltás végződött kudarcral, de az emberi létezés végső, nagy dilemmái is ott feszülnek szorongásainkban, és válaszra várnak. Nagy erejű társadalmi és egyéni pszichológiai szükségletek működnek abban az irányban, hogy a problémák, amelyek újra és újra életre kelnek, végül megoldódjanak.

A nemzetállamok és a globalizációnak behódoló országok egyaránt adósak még mind a nemzeti önrendelkezés „mintájával”, a felkorbácsolt kollektív hisztéria „megoldásával”, mind az állam szociális szerepvállalásának mindenféle erőszaktétel nélküli működés módjának kimunkálásával. Nem vitás, hogy a rendszerváltást levezénylő politikai elit magára hagyta a „társadalmat”, ahogyan az EU politikai elitje is szemben áll a változásokkal, és hamis válaszokkal igyek-

szik elfedni a valódi mozgatórugókat. Sokáig mi magyar kisebbségben élők sem hajtogathatjuk, hogy önrendelkezési törekvésünk megbukott, hogy magunkra hagytak bennünket vergődésünkben. Szégyen és neheztelés nélkül be kell látnunk, hogy talán azért nem sikerült rendeznünk „közös dolgainkat”, mivel magunkkal sem vagyunk igazán tisztában.

Az események nyugtalanítóan heterogén halmazában azért nem tudunk eligazodni, mert olyan kauzális sémákat hordozunk magunkban, amelyek történelmi szavatossága már rég lejárt. Az eligazodáshoz, önismerethez a társas történelem és társadalmi akciók világában új ismeretekre kell szert tennünk. Félő, hogy új tapasztalatok és ismeretek, új tudás nélkül a liberalizálódó globalista világ falhoz állít bennünket, a társadalmi igazságosság és szolidaritás álarca mögött szisztematikusan fel fogja morzsolni nemcsak az etnikai és nemzeti közösségeket, hanem egyáltalán a közösségi lét fenntartására irányuló valamennyi törekvést.

A Nabucco-díszlet